

SEIMO NARIŲ RINKIMAI: KAI KURIE TEORINIAI IR PRAKTINIAI RINKIMŲ
TEISĖS ASPEKTAI

Vytautas Sinkevičius *

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 4546
Elektroninis paštas ktk@mruni.lt

Santrauka. Seimas gali būti renkamas tik demokratiškuose rinkimuose. Seimo rinkimų demokratiškumą užtikrina Seimo rinkimų konstituciniai principai. Straipsnyje teigiama, kad būtų nepagrįsta Seimo rinkimų principais laikyti tik Konstitucijos 55 straipsnyje įtvirtintas nuostatas, jog Seimo rinkimai yra visuotiniai, tiesioginiai, kad rinkimų teisė yra lygi, o balsavimas slaptas. Parodoma, kad Konstitucijoje yra įtvirtinti ir kiti Seimo rinkimų principai, kurie užtikrina, kad rinkimai būtų demokratiški ir laisvi. Konstitucijoje taip pat nustatyti reikalavimai asmeniui, kuriuos jis turi atitikti, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu; atitinkami reikalavimai nustatyti ir Seimo rinkimų įstatyme. Kai kurie Seimo rinkimų įstatyme nustatyti reikalavimai turi kitokią tektinę išraišką negu Konstitucijoje. Analizuojama, koks yra Seimo rinkimų įstatyme nustatytų reikalavimų santykis su reikalavimais, nurodytais Konstitucijoje; atskleidžiamas konstitucinio reikalavimo nuolat gyventi Lietuvoje turinys, mėginama pagrįsti, jog vien tai, kad asmuo atitinka įstatymuose nustatytus tam tikrus formalius juridinius požymius, dar nėra pagrindas laikyti asmenį nuolat gyvenančiu Lietuvoje pagal Konstitucijos nustatytą reikalavimą. Križiškai vertinama Seimo rinkimų įstatymo nuostata, kad Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, kuris apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų ar buvo panaikintas jo Seimo nario mandatas ne tik už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, bet ir už bet kokio nusikaltimo padarymą. Keliamas klausimas, ar Seimo rinkimų įstatymo nuostatoje „Seimo nariais negali būti renkami asmenys, kurie, likus 65 dienoms iki rinkimų, yra nebaigę atlikti bausmės pagal teismo paskirtą nuosprendį“ nustatytas 65 dienų terminas neriboja asmens teisės būti renkamam Seimo nariu daugiau, negu tai galima pagal Konstituciją. Siūloma tobulinti Seimo rinkimų įstatymą, įtvirtinant jame tam tikrą vieną sutartą dieną, kurią asmuo turi atitikti visus Konstitucijoje ir Seimo rinkimų įstatyme numatytus reikalavimus, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu.

Pagrindinės sąvokos: Seimo rinkimai, Seimo rinkimų konstituciniai principai, Seimo rinkimų įstatymas, reikalavimai asmeniui, kuris gali būti renkamas Seimo nariu.

IVADAS

Konstitucijoje nustatyta, kad suverenitetas priklauso Tautai, kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus (4 str.). Pagal Konstituciją Seimo nariai yra Tautos atstovai, tad tik Seimas *in corpore* yra Tautos atstovybė. Jokia kita valstybės valdžios institucija pagal Konstituciją nėra Tautos atstovybė. Seimas, kaip Tautos atstovybė, turinti įgaliojimus leisti įstatymus bei vykdyti kitas jai Konstitucijoje nustatytas funkcijas, gali būti formuojama tik demokratiškas rinkimų būdas. Pagal Konstituciją demokratiniai rinkimai yra vienintelis būdas suformuoti legalią ir legitimią Tautos atstovybę – Seimą. Konstitucijos 55 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad Seimo narių

rinkimų tvarką nustato įstatymas; šio straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Seimo nariai renkami ketveriems metams remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu. Būtent šios konstitucinės nuostatos – Seimo narių rinkimai yra visuotiniai, tiesioginiai, rinkimų teisė yra lygi, balsavimas yra slaptas – Lietuvos teisinėje literatūroje dažniausiai įvardijamos kaip rinkimų principai.¹ Pritariant mokslinėje literatūroje pateiktoms

¹ Žr., pvz., Normantas A. Rinkimai ir referendumai. Kn. *Lietuvos konstitucinė teisė*. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. 2001. P. 624–630; Vidrinskaitė S. Rinkimų sistemos specifika ir raida Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 2007. T. 11(101). P. 43. Be šių principų, teisės moksliniuose darbuose nurodomas ir *laisvų rinkimų principas* (žr., pvz., Žilys J. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 33 straipsnio komentaras. *Teisės problemos*. 1999/1-2. P. 166; Šileikis E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2003. P. 158; Jovaiša K. *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras* (2 dalis). Vilnius: Teisės institutas. 2002. P. 4), taip pat *demokratiškas rinkimų principas* (žr., pvz., Krupavičius A., Pogorelis R. Rinkimų si-

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros profesorius.

nuomonėms, kad minėtos konstitucinės nuostatos yra rinkimų principai, vis dėlto galima teigti, kad Konstitucijoje yra įtvirtintos ir kai kurios kitos – teisės mokslinėje literatūroje menkai tyrinėtoms nuostatom, kurios taip pat gali būti laikomos rinkimų principais.

Konstitucijoje nustatyti ne tik Seimo rinkimų principai, bet ir reikalavimai, kuriuos turi atitikti asmuo, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu; atitinkami reikalavimai nustatyti ir Seimo rinkimų įstatyme. Palyginę Konstitucijoje ir Seimo rinkimų įstatyme nustatytus reikalavimus, kuriuos turi atitikti asmuo, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu, pastebėsime, kad šie reikalavimai ne visada turi tokią pačią tekstinę išraišką. Tai skatina panagrinėti, ar Seimo rinkimų įstatyme nustatyti reikalavimai, kuriuos turi atitikti asmuo, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu, atitinka Konstitucijoje nustatytus reikalavimus.²

1. SEIMO RINKIMŲ KONSTITUCINIAI PRINCIPAI

1.1. Seimo rinkimų konstitucinius principus ir jų turinį lemia įvairios Konstitucijos nuostatos. Iš Konstitucijos 1 straipsnio nuostatos, kad Lietuva yra demokratinė valstybė, kad jos valdymo forma yra respublika,³ iš Konstitucijos 4 straipsnio nuostatos, kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo per demokratiškai išrinktus savo atstovus, iš Konstitucijos 33 straipsnio nuostatos, kad piliečiai turi teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus, iš Konstitucijos 55 straipsnio nuostatos, kad Seimo nariai yra Tautos atstovai, kurie yra renkami ketveriems metams remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu, taip pat iš Konstitucijos preambulėje įtvirtintų atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės imperatyvų kyla, kad Seimo nariai – taigi ir visas Seimas – gali būti ir turi būti renkamas tik *demokratiškuose ir laisvuose* rinkimuose. Demokratiški ir laisvi parlamento rinkimai yra esminis demokratinės visuomenės elementas, be tikrai demokratiškų ir laisvų rinkimų demokratinė visuomenė yra negalima. Seimo rinkimų demokratiškumą užtikrina Seimo rinkimų konstituciniai principai.

Konstitucijoje nėra įtvirtinta kuri nors konkreti Seimo rinkimų sistema, pagal Konstitucijos 55 straipsnio 3 dalį Seimo narių rinkimų tvarką nustato įstaty-

mas.⁴ Nuostata, kad Seimo narių rinkimų tvarką nustato įstatymas, reiškia, kad įstatymų leidėjas turi konstitucinę pareigą išleisti įstatymą, kuriuo būtų nustatyta Seimo rinkimų sistema, kandidatų į Seimo narius iškėlimo, jų įregistravimo, balsavimo, rinkimų rezultatų nustatymo tvarka, taip pat reguliuojami kiti rinkimų santykiai. Pagal Konstituciją visi svarbiausi Seimo rinkimų proceso elementai (rinkimų santykiai) turi būti reguliuojami teisės aktu, turinčiu būtent įstatymo formą, o ne kokiu nors žemesnės teisinės galios aktu. Tai, kad Konstitucijoje yra numatyta Vyriausioji rinkimų komisija (Konstitucijos 67 str. 13 p.), suponuoja ir jos atitinkamus įgaliojimus organizuojant bei vykdant Seimo rinkimus, *inter alia* įgaliojimus leisti atitinkamus teisės aktus. Tačiau Vyriausiosios rinkimų komisijos išleistais teisės aktais gali būti reguliuojami tik vadinamieji techniniai Seimo rinkimų proceso elementai, jais negalima nustatyti teisės normų, sudarančių rinkimų teisės turinį. Nustatydamas Seimo rinkimų sistemą, reguliuodamas kitus Seimo rinkimų santykius įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją, tačiau tai nereiškia, kad įstatymų leidėjas šioje srityje yra visiškai laisvas, kad jis savo nuožiūra gali nustatyti bet kokią Seimo narių rinkimų tvarką. Įstatymų leidėjas saisto Seimo rinkimų konstituciniai principai, nuo kurių jis negali nukrypti.

1.2. Pirmiausia konstatuotina, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas *Seimo rinkimų būtinumas ir rinkimų periodiškumas*. Tai reiškia, kad pagal Konstituciją negali būti tokios situacijos, kai Seimo rinkimai nėra rengiami arba kai jie rengiami ne Konstitucijoje nustatytais periodais. Konstitucija draudžia išleisti įstatymus ir kitus teisės aktus, kuriais būtų nustatyta, kad Seimo rinkimai nėra rengiami pasibaigus Konstitucijoje nustatytam Seimo ketverių metų kadencijos laikotarpiui. Vienintelė išimtis, kai Seimo rinkimai gali būti nerengiami Konstitucijoje numatytu periodiškumu, yra numatyta pačioje Konstitucijoje – pagal Konstitucijos 143 straipsnį, jeigu karo veiksmų metu turi būti rengiami eiliniai Seimo rinkimai, Seimas arba Respublikos Prezidentas priima sprendimą pratęsti Seimo įgaliojimus. Tačiau ir tokiu atveju Seimo rinkimai turi būti skiriami ne vėliau kaip po trijų mėnesių karui pasibaigus.

Manytina, kad būtų nepagrįsta Seimo rinkimų principais laikyti tik tai, kad rinkimai yra visuotiniai, tiesioginiai, kad rinkimų teisė yra lygi, o balsavimas slaptas (55 str. 1 d.). Iš įvairiuose Konstitucijos straipsniuose (1, 4, 22, 33, 55 ir kituose straipsniuose) įtvirtintų nuostatų, taip pat iš Konstitucijos preambulėje įtvirtintų atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės imperatyvų kildintini ir šie Seimo rinkimų principai: 1) Seimo rinkimai turi būti konkurenciniai, t. y. rinkėjai turi turėti realią galimybę pasirinkti iš kelių kandidatų; 2) visų Seimo rinkimuose dalyvaujančių politinių partijų teisė vienodomis sąlygomis kelti kandidatus į Seimo narius;

stema ir rinkimai. Kn. *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004. P. 244).

² Atsižvelgdamas į tai, kad eilinių ar pirmalaikių Seimo rinkimų metu renkant Seimo narius kartu tuo pat metu renkamas visas Seimas, šiame straipsnyje sąvokos „Seimo rinkimų konstituciniai principai“ ir „Seimo narių rinkimų konstituciniai principai“ vartojamos kaip sinonimai.

³ Konstitucinis Teismas 1996 m. gruodžio 10 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ yra konstatavęs, kad pagal Konstitucijoje nustatytą valdžios institucijų kompetenciją Lietuvos valstybės valdymo modelis priskirtinas parlamentinės respublikos valdymo formai, kad mūsų valstybės valdymo formai būdingi ir kai kurie vadinamosios mišriosios (pusiau prezidentinės) valdymo formos ypatumai (*Valstybės žinios*. 1998. Nr. 5-99).

⁴ Apžvelgdamas įvairių valstybių Konstitucijas vienas žymiausių rinkimų sistemų tyrinėtojų prof. Giovanni Sartori labai taikliai nurodo, kad „nors rinkimų sistemos konstitucijų tekstuose gali formaliai net nebūti aptariamoms, bet iš tikrųjų jos yra esminis politinių sistemų funkcionavimo elementas“. Žr. Sartori G. *Lyginamoji konstitucinė inžinerija*. Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2001. P. 19.

draudimas nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kai teisė kelti kandidatus į Seimo narius galėtų turėti tik kuri nors viena (pvz., esanti valdžioje) politinė partija ar kuri nors viena asmenų grupė; 3) visų politinių partijų ir kandidatų į Seimo narius teisė vienodomis sąlygomis dalyvauti Seimo rinkimų kampanijoje, įskaitant visų politinių partijų, kandidatų į Seimo narius teisė vienodomis sąlygomis laisvai skelbti savo rinkimų programas (pažiūras), supažindinti su jomis rinkėjus bei rinkėjų teisė žinoti rinkimuose dalyvaujančių politinių partijų, kandidatų į Seimo narius rinkimų programas (pažiūras) ir laisvai jas svarstyti; 4) galimybė rinkėjams balsuoti laisvai, nepatiriant jokios tiesioginės ar netiesioginės prievartos, grasinimų ar kitokio spaudimo, taip pat nepatiriant jokio materialinio ar kitokio skatinimo dalyvauti rinkimuose ar juose nedalyvauti; 5) valstybės valdžios ir kitų valstybės institucijų nešališkumas (neutralumas) Seimo rinkimų kampanijos atžvilgiu; 6) Seimo rinkimų viešumas, skaidrumas; 7) pažeistų rinkimų teisių reali gynyba, įskaitant teisminę gynybą; 8) sąžiningas Seimo rinkimų rezultatų nustatymas; 9) Seimo rinkimus turi organizuoti ir vykdyti, jų galutinius rezultatus turi nustatyti nepriklausoma ir nešališka institucija – Vyriausioji rinkimų komisija.

Nurodyti Seimo rinkimų konstituciniai principai neretai susipina tarpusavyje, vienas kuris nors rinkimų principas dažnai yra kito rinkimų principo dalis, lemia kito rinkimų principo turinį, tad pateiktas Seimo rinkimų konstitucinių principų apibrėžimas yra sąlyginis – pasirinkus atitinkamus kriterijus galimas ir kitoks Seimo rinkimų konstitucinių principų apibūdinimas ir jų skirstymas. Pasakytina ir tai, kad minėtos nuostatos, šiame straipsnyje įvardijamos kaip Seimo rinkimų konstituciniai principai, gali būti apibūdintos ir kitaip, pvz., kaip demokratiškų ir laisvų rinkimų principo elementai (sudedamosios dalys). Tačiau kaip beapibūdintume minėtas nuostatas – ar kaip Seimo rinkimų konstitucinius principus, ar kaip demokratiškų ir laisvų rinkimų principo elementus (sudedamosias dalis) – galima teigti, kad pagal Konstituciją Seimas gali ir turi būti renkamas tik visuotiniuose, tiesioginiuose rinkimuose, kai rinkimų teisė yra lygi, o balsavimas – slaptas; pagal Konstituciją galimi tik tokie Seimo rinkimai, kai dėl Seimo nario mandato varžomasi laisvai ir sąžiningai, kai rinkėjai turi teisę laisvai rinktis iš įvairių pažiūrų kandidatų, gali laisvai pareikšti savo valią. Iš Konstitucijos valstybei kyla pareiga pozityviai veikti, kad Seimo rinkimai būtų demokratiški ir laisvi, kad jie vyktų Konstitucijoje numatytais periodais. Tik tuomet, kai paisoma Konstitucijoje įtvirtintų Seimo rinkimų principų, tokiu rinkimų būdu suformuotas Seimas – Tautos atstovybė yra legalus ir legitimus.⁵ Konstitucijoje įtvirtinta piliečio teisė rinkti Seimo narius (aktyvi rinkimų teisė) ir teisė būti išrinktam Seimo nariu (pasyvi rinkimų teisė) yra individuali teisė. Šios teisės esmė yra reali teisė dalyvauti demokratiškuose ir laisvuose Seimo rinkimuose remiantis visuotine ir lygia rinkimų teise, slaptu balsavimu, tiesiogiai ren-

kant Seimo narius. Konstitucijoje įtvirtintas demokratiškų ir laisvų Seimo rinkimų principas yra Tautos aukščiausiosios suverenios galios tiesioginės raiškos būdas, o teisė rinkti Seimo narius ir teisė būti išrinktam Seimo nariu yra labai svarbus piliečio teisinio statuso demokratinėje visuomenėje elementas. Pagal Konstituciją valstybei kyla pareiga užtikrinti vienodą rinkimų teisę visiems Lietuvos Respublikos piliečiams be jokios diskriminacijos.

Konstitucijos 34 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad teisė būti išrinktam nustato Konstitucija ir rinkimų įstatymai, o Konstitucijos 55 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad Seimo narių rinkimų tvarką nustato įstatymas. Įstatymų leidėjas, turėdamas konstitucinius įgaliojimus (teisė ir pareiga) išleisti Seimo rinkimų įstatymą, gali šiame įstatyme įtvirtinti ir tokias nuostatas, *inter alia* tokius reikalavimus asmenims, kuriuos jie turi atitikti, kad galėtų būti renkami Seimo nariais, kurie nėra tiesiogiai nurodyti atitinkamuose Konstitucijos straipsniuose. Svarbu, kad Seimo rinkimų įstatyme nebūtų įtvirtinta tokių nuostatų – *inter alia* tokių reikalavimų, kuriuos turi atitikti asmenys, kad galėtų būti renkami Seimo nariais, – kurios konkuruotų su Konstitucijos nuostatomis arba nebūtų grindžiamos Konstitucijos nuostatomis. Kitaip tariant, Seimo rinkimų įstatyme gali būti nustatyti ir Konstitucijoje tiesiogiai nenurodyti, t. y. kitokie, papildomi reikalavimai, kuriuos turi atitikti (įgyvendinti) asmuo, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu, tačiau jie turi būti konstituciškai pagrįsti, negali paneigti ar iškreipti Konstitucijoje explicitiškai bei implicitiškai įtvirtintų reikalavimų.⁶

Reikalavimai asmeniui, kuris gali būti renkamas Seimo nariu, *expressis verbis* nustatyti Konstitucijos 56 straipsnyje; atitinkami konstituciniai draudimai būti išrinktam Seimo nariu taip pat kyla iš Konstitucijos 74, 113 bei 141 straipsnių nuostatų. Iš Konstitucijoje įtvirtinto explicitinio ir implicitinio teisinio reguliavimo išplaukia, kad Seimo nariu gali būti renkamas tik toks asmuo, kuris: 1) yra Lietuvos Respublikos pilietis; 2) nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei; 3) rinkimų dieną yra ne jaunesnis kaip 25 metų amžiaus; 4) nuolat gyvena Lietuvoje. Pagal Konstituciją Seimo nariu negali būti renkamas: 1) asmuo, kuriam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė ir asmuo dar nėra baigęs atlikti minėtos bausmės; 2) asmuo, teismo pripažintas neveiksniu; 3) teisėjai, kol jie nėra pasitraukę iš teisėjo pareigų; 4) asmenys, atliekantys tikrąją karą arba alternatyvią tarnybą, taip pat neišėję į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus tarnybos karininkai, puskarininkiai ir liktiniai, kitų sukarintų ir saugumo tarnybų mokami pareigūnai, kol jie nėra nutraukę tarnybos ar pasitraukę iš pareigų; 5) Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys, kurie apkaltos proceso tvarka buvo pašalinti iš pareigų už šurkštų Konstitucijos pažeidimą ar priesaikos sulaužymą.

⁵ Dėl ribotos šio straipsnio apimties autorius nekelia sau tikslo jame atskleisti kiekvieno nurodyto Seimo rinkimų principo turinio.

⁶ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1(1) straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 85-3094.

2. KONSTITUCIJOJE IR SEIMO RINKIMŲ ĮSTATYME NUSTATYTI REIKALAVIMAI, KURIUOS TURI ATITIKTI ASMUO, KAD GALĖTŲ BŪTI RENKAMAS SEIMO NARIU: KAS SLYPI UŽ NEVIENODOS TEKSTINĖS IŠRAIŠKOS?

2.1. Konstitucijoje įtvirtinti reikalavimai asmeniui, kuris gali būti renkamas Seimo nariu, nurodyti ir Seimo rinkimų įstatyme (1 str. 2–5 d.). Palyginę Konstitucijos ir Seimo rinkimų įstatymo nuostatas, pastebėsime, kad Konstitucijoje nustatyti reikalavimai, kuriuos turi atitikti asmuo, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu, Seimo rinkimų įstatyme ne visada turi tokią pačią tekstinę išraišką, kokia yra Konstitucijoje; Seimo rinkimų įstatyme kai kurie reikalavimai tekstualiai išdėstyti truputį kitaip – išsaugant Konstitucijoje nustatytų reikalavimų esmę, jie yra papildyti tam tikrais naujais elementais. Be abejo, vien tai, kad įstatymuose įtvirtintos nuostatos tekstualiai nesutampa su Konstitucijos nuostatomis, savaime nereiškia, kad įstatymų nuostatos neatitinka Konstitucijos. Lygiai taip pat vien ta aplinkybė, kad Seimo rinkimų įstatyme nustatyti reikalavimai, kuriuos turi atitikti asmuo, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu, tekstualiai nesutampa su Konstitucijoje nustatytais reikalavimais, dar nėra pagrindas Seimo rinkimų įstatyme nustatytus reikalavimus vien dėl to vertinti kaip teisiškai ydingus ar net prieštaraujančius Konstitucijai. Tačiau tai yra pakankamas pretekstas nuodugniau pagnrinėti Seimo rinkimų įstatyme nustatytus reikalavimus, taip pat ir tuo aspektu, ar visi jie suformuluoti teisiškai korektiškai, ar jais kartais nėra nukrypstama nuo Konstitucijoje įtvirtintų reikalavimų.

Vienas iš Seimo rinkimų įstatyme nustatytų reikalavimų, kurį turi atitikti asmuo, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu, yra reikalavimas *nuolat gyventi Lietuvoje* (2 str. 2 d.). Toks pat reikalavimas ir tais pačiais žodžiais yra įtvirtintas ir Konstitucijoje – jos 56 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Seimo nariu gali būti renkamas pilietis, kuris nuolat gyvena Lietuvoje. Konstitucijoje nėra atskleista, koks asmuo laikomas nuolat gyvenančiu Lietuvoje, taip pat nėra nustatyta, kiek laiko likus iki rinkimų asmuo turi nuolat gyventi Lietuvoje, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu – tai apibrėžti yra įstatymų leidėjo kompetencija. Pagal Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 2 dalį nuolat gyvenančiu Lietuvoje laikomas Lietuvos Respublikos pilietis, kurio duomenys apie gyvenamąją vietą įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, arba pilietis, kuris pagal Civilinį kodeksą pripažįstamas turinčiu nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvoje. Taigi pagal Seimo rinkimų įstatymą minėta aplinkybė – ar asmuo nuolat gyvena Lietuvoje, gali būti nustatoma dviem būdais: 1) konstatavus, kad asmens duomenys apie jo gyvenamąją vietą įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, arba 2) pagal Civilinį kodeksą pripažinus asmenį turinčiu nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvoje.

Lietuvos Respublikos gyventojų registras yra pagrindinis valstybės registras, jame tvarkomi Lietuvos Respublikos piliečių duomenys, įskaitant jų gyvenamąją

vietą.⁷ Pagal Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatymo 9 straipsnio 1 dalies 8 punktą registre nurodoma asmens gyvenamoji vieta, atvykimo į gyvenamąją vietą data; jeigu asmuo išvyksta gyventi į užsienį, – išvykimo vieta (valstybė) ir išvykimo data; jeigu asmuo nuolat gyvena užsienyje, – valstybė; jeigu asmuo neturi gyvenamosios vietos, – savivaldybė, kurioje asmuo gyvena. Nors Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatyme nėra nurodoma, kad registre tvarkomi duomenys tų Lietuvos Respublikos piliečių, kurie *nuolat gyvena Lietuvoje*, iš įstatymo paskirties – kaupti Lietuvos Respublikos gyventojų duomenis, taip pat iš įstatymo nuostatų, kad registre nurodoma asmens gyvenamoji vieta, matyti, kad registre *inter alia* nurodomi duomenys: 1) Lietuvos Respublikos piliečių, kurie nuolat gyvena Lietuvoje; 2) Lietuvos Respublikos piliečių, kurie Lietuvoje nuolat negyvena, bet deklaruoja savo gyvenamąją vietą Lietuvoje. Registre taip pat fiksuojama tai, kada Lietuvos Respublikos pilietis išvyko gyventi į kitą valstybę, o jeigu kitoje valstybėje apsigyveno nuolat – kokioje valstybėje nuolat apsigyveno.

Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatyme įtvirtintas teisinis reguliavimas yra susijęs su teisiniu reguliavimu, nustatytu Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatyme.⁸ Pagal Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymą Lietuvos Respublikos gyventojų laikomas Lietuvos Respublikos teritorijoje gyvenantis Lietuvos Respublikos pilietis, užsienio valstybės pilietis ir asmuo be pilietybės (3 str. 3 d.). Lietuvos Respublikos pilietis, gyvenantis Lietuvoje, privalo deklaruoti savo gyvenamąją vietą – nurodyti gyvenamosios vietos adresą, t. y. namo, buto ar kitos patalpos, kurioje jis gyvena, adresą (3 str. 1 ir 4 d.). Pagal įstatymo 3 straipsnio 2 dalį asmens gyvenamąją vietą laikoma ta pagrindinė vieta, kurioje asmuo faktiškai dažniausiai gyvena ir su kuria jis yra labiausiai susijęs. Jeigu asmuo gyvena keliose vietose, jis privalo deklaruoti tik vieną gyvenamąją vietą, t. y. tą vietą, kurioje jis faktiškai dažniausiai gyvena ir su kuria labiausiai susijęs. Įstatyme taip pat nustatyta, kad gyvenamąją vietą turi deklaruoti asmenys, kurie neturi gyvenamosios vietos, t. y. asmenys, neturintys gyvenamosios patalpos (3 str. 8 d.); gyvenamąją vietą Lietuvoje taip pat turi deklaruoti Lietuvos Respublikos piliečiai, kurie atvyko į Lietuvą ilgiau kaip 183 dienoms per metus, bei piliečiai, keičiantys gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje arba išvykstantys iš Lietuvos Respublikos ilgesniam kaip šešių mėnesių laikotarpiui (4 str. 1 d. 1 p.).⁹ Nei Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatyme, nei Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatyme nėra vartojamas terminas „asmuo, *nuolat gyvenantis* Lietuvo-

⁷ Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999. Nr. 28-793.

⁸ Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998. Nr. 66-1910.

⁹ Detaliau gyvenamosios vietos deklaravimą reglamentuoja Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2007 m. vasario 5 d. įsakymu Nr. IV-48 patvirtintos Gyvenamosios vietos deklaravimo ir deklaravimo duomenų tvarkymo taisyklės ir Gyvenamosios vietos neturinčių asmenų apskaitos taisyklės. *Valstybės žinios*. 2007. Nr. 18-672.

je“ ir nėra nurodoma, kad gyvenamąją vietą turi deklaruoti tik nuolat Lietuvoje gyvenantys asmenys. Pagal Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymą pareigą deklaruoti gyvenamąją vietą turi ir tie Lietuvos Respublikos piliečiai, kurie nuolat gyvena Lietuvoje, ir tie piliečiai, kurie nuolat gyvena ne Lietuvoje, o kitoje valstybėje, ir yra atvykę į Lietuvą ilgesniam kaip 183 dienų laikotarpiui per metus. Iš Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo nuostatų matyti, kad šiame įstatyme numatyto gyvenamosios vietos deklaravimo tikslas yra rinkti ir kaupti duomenis apie asmenų gyvenamąją vietą; šiame įstatyme nėra apibrėžtos sąlygos, kurioms esant asmuo laikomas *nuolat gyvenančiu Lietuvoje*. Kitaip tariant, galima teigti, kad nei Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatyme, nei Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatyme nėra aiškiai nustatyta, koks asmuo laikomas *nuolat gyvenančiu Lietuvoje* – šiuose įstatymuose nustatyta tik tai, kad asmuo, gyvenantis Lietuvoje, turi deklaruoti vietą, kurioje jis gyvena Lietuvoje.

Kas yra asmens nuolatinė gyvenamoji vieta, kada asmuo pripažįstamas turinčiu nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvoje, yra nustatyta Civiliniame kodekse. Pagal Civilinio kodekso 2.12. straipsnio 1 dalį asmens nuolatinė gyvenamoji vieta reiškia asmens teisinį santykį su valstybe ar jos teritorijos dalimi – asmens nuolatinė gyvenamoji vieta yra toje valstybėje ar jos teritorijos dalyje, kurioje jis nuolat ar daugiausia gyvena, laikydamas tą valstybę ar jos teritorijos dalį savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų buvimo vieta. Taigi pagal Civilinį kodeksą Lietuvos Respublikos pilietis laikomas nuolat gyvenančiu Lietuvoje, jeigu jis nuolat ar daugiausia gyvena Lietuvoje ir būtent Lietuvą laiko savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų buvimo vieta. Civiliniame kodekse numatyta, kad asmuo pripažįstamas turinčiu nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, jeigu jis Lietuvos Respublikoje savo valia įkuria ir išlaiko savo vienintelę arba pagrindinę gyvenamąją vietą, ketindamas čia įkurti ir išlaikyti savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų centrą; šis ketinimas gali būti išreikštas, be kita ko, asmeniui faktiškai būnant Lietuvos Respublikoje, taip pat nustačius asmeninius ar verslo ryšius tarp jo ir Lietuvos Respublikos asmenų arba remiantis kitais kriterijais. Pagal Civilinį kodeksą asmuo gali turėti tik vieną nuolatinę gyvenamąją vietą.

Civiliniame kodekse vartojama ne tik asmens *nuolatinės gyvenamosios vietos*, bet ir asmens *gyvenamosios vietos* sąvoka – asmens gyvenamąją vietą laikoma vieta, kurioje jis faktiškai dažniausiai gyvena. Nustatant fizinio asmens gyvenamąją vietą, atsižvelgiama į asmens faktinio gyvenimo toje vietoje trukmę ir tęstinumą, duomenis apie asmens gyvenamąją vietą viešuosiuose registruose, taip pat į paties asmens viešus pareiškimus apie savo gyvenamąją vietą. Jeigu asmuo faktiškai gyvena keliose vietose, tai vieta, su kuria asmuo yra labiausiai susijęs (kur yra asmens turtas ar didžioji turto dalis, kur yra jo darbo vieta arba kur jis gyvena ilgiausiai), laikoma jo pagrindine gyvenamąją vieta. Tokiu atveju, nustatant asmens nuolatinę gyvenamąją vie-

tą, atsižvelgiama į tai, kur yra jo pagrindinė gyvenamoji vieta.

Pažymėtina, kad nors Civiliniame kodekse nėra vartojama formuluotė „asmuo, nuolat gyvenantis Lietuvoje“, iš šio kodekso nuostatų, apibrėžiančių koks asmuo yra laikomas turinčiu nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvoje, galima daryti išvadą, kad Civiliniame kodekse nustatyta, jog asmuo, turintis nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvoje, laikomas nuolat gyvenančiu Lietuvoje. Civiliniame kodekse nurodyti dviejų rūšių asmens nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvoje nustatymo kriterijai: objektyvūs ir subjektyvūs. Objektyvūs kriterijai, kuriais remiantis galima konstatuoti, kad asmuo nuolat gyvena Lietuvoje, yra tai, kad čia – Lietuvoje yra asmens pagrindinė (reali, faktinė) gyvenamoji vieta, jo darbo vieta, jo šeimos reali (faktinė) gyvenamoji vieta, kad čia – Lietuvoje asmens nurodytoje gyvenamojoje vietoje prirėkus jį gali rasti viešosios valdžios atstovai ir kita. Svarbiausias objektyvus kriterijus yra tai, kad asmuo daugiausia realiai (faktiškai) gyvena Lietuvoje, o ne kurioje nors kitoje valstybėje. Subjektyvus kriterijus yra asmens ketinimas Lietuvą pripažinti savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų buvimo vieta, t. y. subjektyvi asmens nuomonė, jo subjektyvi nuostata. Sprendžiant, ar asmuo nuolat gyvena Lietuvoje, būtina remtis ir objektyviais, ir subjektyviais kriterijais¹⁰.

Vertinant, ar Seimo rinkimų įstatyme nustatytas teisinis reguliavimas, pagal kurį nuolat gyvenančiu Lietuvoje laikomas Lietuvos Respublikos pilietis, kurio duomenys apie gyvenamąją vietą įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, yra toks, kad būtų galima teigti, jog pilietis, atitinkantis minėtą kriterijų, kartu atitinka ir Konstitucijoje nustatytą reikalavimą (sąlygą) nuolat gyventi Lietuvoje, visų pirma būtina išsiaiškinti, koks yra Konstitucijoje įtvirtinto reikalavimo nuolat gyventi Lietuvoje turinys. Pagal Konstituciją Seimo nariai yra Tautos atstovai, jie sudaro Tautos atstovybę – Seimą. Akivaizdu, kad piliečiai, kurie nuolat gyvena ne Lietuvoje, bet kitoje valstybėje, tik netiesiogiai ir tik retkarčiais susiduria su kasdieninėmis Lietuvos visuomenės ir valstybės problemomis, menčiau jas supranta, jie gali būti atitrūkę nuo realios Lietuvos tikrovės. Jeigu Seimo nariais galėtų būti renkami Lietuvos Respublikos piliečiai, kurie nuolat gyvena ne Lietuvoje, bet kitoje valstybėje, tokie – Lietuvoje nuolat negyvenantys Seimo nariai galėtų priiminėti (dalyvautų priimant) sprendimus, turinčius lemiamą reikšmę visų pirma čia – Lietuvoje gyvenantiems asmenims. Tai nebūtų teisinga. Kita vertus, jeigu Lietuvoje nuolat negyvenantys piliečiai galėtų būti renkami Seimo nariais, būtų sunku užtikrinti tokių Seimo narių dalyvavimą Seimo, jo komitetų ir komisijų darbe, galėtų nukentėti Seimo veiklos efektyvumas. Atsižvelgtina ir į tai, kad Lietuvoje gyvenančių žmonių poreikių bei lūkesčių, visuomenės ir valstybės raidos problemų ir jų sprendimo būdų tinkamas suvokimas yra labai svarbi Konstitucijoje įtvirtinto atsakingo valdymo principo įgyvendinimo prielaida. Taigi iš Sei-

¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. – Vilnius: Justitia, 2002. P. 41.

mo nario, kaip Tautos atstovo, konstitucinio statuso ky-la, kad Seimo nariais gali būti renkami tik *nuolat Lietuvoje gyvenantys* Lietuvos Respublikos piliečiai. Būtent dėl to minėtas reikalavimas yra *expresis verbis* įtvirtintas Konstitucijoje. Net jeigu šis reikalavimas Konstitucijoje nebūtų nustatytas tiesiogiai, toks reikalavimas vis tiek kiltų iš įvairių Konstitucijos nuostatų.

Pažymėtina, kad konstitucinis reikalavimas nuolat gyventi Lietuvoje turi savo, jam būdingą konstitucinį turinį, kurio esmė – Seimo nariu gali būti renkamas tik tikrai *nuolat Lietuvoje gyvenantis* Lietuvos Respublikos pilietis, t. y. *realiai (faktiškai) gyvenantis Lietuvoje*. Galima teigti, kad Seimo rinkimų įstatyme nustatytas teisinis reguliavimas, pagal kurį pilietis, kurio duomenys apie jo gyvenamąją vietą įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, yra laikomas nuolat gyvenančiu Lietuvoje, yra nepakankamas, kad asmenį, atitinkantį šį kriterijų, savaime būtų galima laikyti nuolat gyvenančiu Lietuvoje pagal Konstitucijoje nustatytą reikalavimą. Vien dėl to, kad pagal minėtą teisinį reguliavimą asmuo gali būti laikomas nuolat gyvenančiu Lietuvoje net ir tuo atveju, kai jis Lietuvoje realiai (faktiškai) negyvena. Antai kitoje valstybėje nuolat gyvenantis Lietuvos Respublikos pilietis, laikinai atvykęs į Lietuvą ir įgijęs Lietuvoje nuosavybės teise gyvenamąją patalpą (butą, namą, namo dalį ir pan.) bei paskelbęs, kad jis Lietuvoje ketina įkurti ir išlaikyti savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų centrą, taip pat deklaruojantis savo gyvenamąją vietą Lietuvoje – pagal minėtą teisinį reguliavimą būtų (galėtų būti) laikomas nuolat gyvenančiu Lietuvoje, nors jis Lietuvoje realiai (faktiškai) negyventų, o jo tikroji nuolatinė gyvenamoji vieta kaip buvo, taip ir liktų kitoje valstybėje. Galima ir tokia situacija, kai Lietuvos Respublikos pilietis, nuolat gyvenantis Lietuvoje (duomenys apie jo gyvenamąją vietą įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre) išvyksta laikinai gyventi į kitą valstybę, tačiau pasilieka ten ilgam laikui – daug metų ten dirba, sukuria šeimą, įgyja turto, ten gimsta jo vaikai, kurie ten lanko mokyklą, ir pan., – kitaip tariant, yra akivaizdu, kad tokio asmens pagrindinė (nuolatinė) gyvenamoji vieta, pagrindinė asmeninių, socialinių, ekonominių interesų sfera jau seniai yra ne Lietuvoje, o kitoje valstybėje, tačiau asmuo yra deklaruojantis, kad jis nuolat gyvena Lietuvoje, duomenys apie jo gyvenamąją vietą Lietuvoje yra įrašyti į Lietuvos Respublikos gyventojų registrą, nes asmuo nepasirūpino, kad minėti duomenys būtų pataisyti. Ar ir toks Lietuvos Respublikos pilietis gali būti laikomas atitinkančiu konstitucinį reikalavimą nuolat gyventi Lietuvoje, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu? Labai abejotina. Galima teigti ir tai, kad Civiliniame kodekse nustatyti objektyvūs kriterijai, kuriais remiantis galima konstatuoti, kad asmuo nuolat gyvena Lietuvoje, ir svarbiausias iš jų – čia yra asmens pagrindinė (reali, faktinė) gyvenamoji vieta, – po to, kai asmuo deklaruojantis savo gyvenamąją vietą Lietuvoje, kai duomenys apie jo gyvenamąją vietą Lietuvoje įrašyti į Lietuvos Respublikos gyventojų registrą, vėliau, jau pagal Seimo rinkimų įstatymą sprendžiant, ar toks asmuo atitinka konstitucinį reikalavimą nuolat gyventi Lietuvoje, neturi lemiamos reikšmės. Seimo rin-

kimų įstatyme nustatytas toks reguliavimas, kad sprendžiant, ar pilietis atitinka konstitucinį reikalavimą nuolat gyventi Lietuvoje, pakanka, kad, kaip minėta, piliečio duomenys apie jo gyvenamąją vietą Lietuvoje yra įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, t. y. pilietis yra deklaruojantis savo gyvenamąją vietą Lietuvoje – jeigu pilietis yra tai padaręs, pagal Seimo rinkimų įstatymą laikoma, kad jis nuolat gyvena Lietuvoje. Taigi pagal Seimo rinkimų įstatymą lemiamą aplinkybę tampa tai, kad pilietis atitinka vieną iš įstatymuose nustatytų formalių kriterijų. Tačiau, kaip minėta, pagal Konstituciją Seimo nariu gali būti renkamas tik Lietuvos Respublikos pilietis, kuris tikrai, t. y. realiai (faktiškai), nuolat gyvena Lietuvoje. Atkreipsime dėmesį į tai, kad jeigu šiuo metu kiltų ginčas, ar Seimo nariu tapti siekiantis asmuo, kurio duomenys apie jo gyvenamąją vietą yra įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, tikrai gali būti laikomas nuolat gyvenančiu Lietuvoje, t. y. ar toks asmuo atitinka konstitucinį reikalavimą nuolat gyventi Lietuvoje, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu, išspręsti tokį ginčą būtų labai „paprasta“, nes teismas neturėtų kitos išeities kaip konstatuoti, pvz., tai: „kadangi pagal Seimo rinkimų įstatymą asmuo, kurio duomenys apie jo gyvenamąją vietą įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, yra laikomas nuolat gyvenančiu Lietuvoje, nėra teisinio pagrindo tokio asmens nelaikyti nuolat gyvenančiu Lietuvoje“.¹¹ Taigi atsidur-tume (galėtume atsidurti) toje pačioje neapibrėžtoje situacijoje, taip ir liktų neaišku, ar asmuo atitinka konstitucinį reikalavimą nuolat gyventi Lietuvoje. Vadinasi, sprendžiant, ar pilietis, siekiantis būti išrinktas Seimo nariu, atitinka konstitucinį reikalavimą nuolat gyventi Lietuvoje, nepakanka išsiaiškinti, ar duomenys apie jo gyvenamąją vietą Lietuvoje yra įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, ar jis yra deklaruojantis savo nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvoje. Manytina, kad įstatymų leidėjas, nustatęs, kad asmuo, siekiantis būti kandidatu į Seimo narius, laikomas nuolat gyvenančiu Lietuvoje, jeigu duomenys apie jo gyvenamąją vietą įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, neturėtų apsiriboti minėtu teisiniu reguliavimu. Gal vertėtų nustatyti, pvz., ir tai, kad, esant pagrįstoms abejonėms, ar siekiantis tapti Seimo nariu asmuo, kurio duomenys apie jo gyvenamąją vietą Lietuvoje yra įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, tikrai nuolat gyvena Lietuvoje, kaip to reikalauja Konstitucija, Vyriausioji rinkimų komisija turėtų teisę ginčyti tokio asmens pateiktą duomenų apie jo gyvenamąją vietą Lietuvoje įrašymą į Lietuvos Respublikos gyventojų registrą pagrįstumą. Galimas ir kitoks teisinis reguliavimas, tačiau visais atvejais jis turėtų būti toks, kad būtų galima įvykdyti konstitucinį reikalavimą – rinkti Seimo nariais tik nuolat Lietuvoje gyvenančius asmenis. Kitaip tariant, būtinas toks teisinis reguliavimas, kad, kilus abejonėi, ar pilietis, siekiantis būti išrinktas Seimo nariu, atitinka konstitucinį reikalavimą nuolat gyventi Lietuvoje, būtų gali-

¹¹ Kaip analogiją galima nurodyti Europos Žmogaus Teisių Teismo 2004 m. lapkričio 19 d. sprendimą byloje *Melnichenko v. Ukraine*.

mybė patikrinti, ar toks pilietis *tikrai, t. y. realiai (faktiškai) nuolat gyvena Lietuvoje*. Be abejo, tokia ginčų galutinį sprendimą turėtų priimti teismas. Jeigu piliečio nuolatinis gyvenimas Lietuvoje yra fiktyvus – duomenys apie jo gyvenamąją vietą Lietuvoje yra įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, tačiau yra aki-vaizdu, kad jis nuolat gyvena ne Lietuvoje, o kitoje valstybėje, toks pilietis negalėtų būti laikomas nuolat gyvenančiu pagal Lietuvos Konstitucijoje numatytą reikalavimą nuolat gyventi Lietuvoje. Minėtų santykių išsamesnio teisinio reguliavimo kol kas stokojama. Suprantama, diskutuojant, ar toks teisinis reguliavimas yra būtinas, taip pat dėl jo turinio būtina vadovautis nuostata, kad negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris sudarytų prielaidas ar net leistų dirbtinai riboti Lietuvos Respublikos piliečių, išvykusių gyventi į kitą valstybę tik laikinai, konstitucinę teisę būti renkamiems Seimo nariais. Čia būtina rasti pusiausvyrą tarp dviejų konstitucinių vertybių: Lietuvos Respublikos piliečio konstitucinės teisės būti renkamam Seimo nariu ir Konstitucijoje įtvirtinto reikalavimo, kad Seimo nariais gali būti renkami tik nuolat Lietuvoje gyvenantys Lietuvos Respublikos piliečiai.

2.2. Pagal Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 5 dalį Seimo nariu *negali būti renkamas asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą*. Pasakytina, kad draudimas rinkti Seimo nariu asmenį, kuris apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš pareigų ar buvo panaikintas jo Seimo nario mandatą, Konstitucijoje *expressis verbis* nėra įtvirtintas. Atitinkami konstituciniai draudimai rinkti tokį asmenį Seimo nariu kyla (yra išvedami) iš Konstitucijos 74 straipsnyje įtvirtintos konstitucinės atsakomybės instituto paskirties ir prasmės, taigi – jie Konstitucijoje įtvirtinti implicitiškai.

Pagal Konstitucijos 74 straipsnį apkaltos proceso tvarka iš pareigų gali būti pašalinti Respublikos Prezidentas, Konstitucinio Teismo pirmininkas ir teisėjai, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir teisėjai, Apeliacinio teismo pirmininkas ir teisėjai, taip pat gali būti panaikintas Seimo nario mandatą. Pagrindas apkaltai yra šurkštus Konstitucijos pažeidimas, priesaikos sulaužymas, taip pat paaiškėjus, kad padarytas nusikaltimas; apkaltai pradėti pakanka bent vieno nurodyto pagrindo. Pagal Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 4 punktą Konstitucinis Teismas teikia išvadą, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, o pagal Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalį – klausimą, ar apkaltos proceso tvarka pašalinti asmenį iš pareigų, panaikinti jo Seimo nario mandatą, sprendžia Seimas (jeigu Konstitucinis Teismas padaro išvadą, kad asmens veiksmai prieštarauja Konstitucijai). Tam, kad asmuo būtų pašalintas iš pareigų, būtų panaikintas jo Seimo nario mandatą, reikia, kad už tokį sprendimą balsuotų ne mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių.

Vertinant, kaip Seimo rinkimų įstatyme nustatytas draudimas rinkti Seimo nariu asmenį, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą, dera su Konstitucijoj-

je nustatyto atitinkamu draudimu, atkreiptinas dėmesys į tai, kad pagal Seimo rinkimų įstatymą Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, kuris apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų ar buvo panaikintas jo Seimo nario mandatą ne tik už šurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, bet ir už *bet kokio nusikaltimo padarymą*. Galima teigti, kad toks teisinis reguliavimas iš dalies kertasi su apkaltos konstitucine samprata, kurią savo aktuose yra pateikęs Konstitucinis Teismas.

Aiškindamas Konstitucijos 74 straipsnio, įtvirtinančio apkaltos institutą, nuostatas, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad priesaikos sulaužymas kartu yra ir šurkštus Konstitucijos pažeidimas, o šurkštus konstitucijos pažeidimas kartu yra ir priesaikos sulaužymas.¹²

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad asmuo, kuris už šurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų, buvo panaikintas jo Seimo nario mandatą, niekada negali būti renkamas Seimo nariu, negali užimti pareigų, kurių ėjimo pradžia susijusi su Konstitucijoje numatytos priesaikos davimu.¹³ Kitokie konstituciniai teisiniai padariniai asmeniui kyla dėl to, kad jis apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų, buvo panaikintas jo Seimo nario mandatą *už nusikaltimo padarymą*. Šiuos, kitokius, teisinius padarinius lemia tai, kad pagal Konstitucijos 56 straipsnio 2 dalį asmuo, kuris buvo teismo nuteistas už nusikaltimo padarymą ir atliko jam teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę, gali būti renkamas Seimo nariu. Vadinasi, pačioje Konstitucijoje yra *expressis verbis* nustatyta padarinių, kurie atsiranda dėl to, kad asmuo apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų, buvo panaikintas jo Seimo nario mandatą už nusikaltimo padarymą, išimtis. Iš Konstitucijos 74 straipsnio ir 56 straipsnio 2 dalies nuostatų kyla tai, kad nusikaltimas, kuriuo kartu nėra šurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, nesukelia tokių pačių konstitucinių teisi- nių padarinių kaip nusikaltimas, kuriuo kartu yra šurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika. Konstitucijoje ne tik nėra nustatyta, kad Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, kuris apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų, buvo panaikintas jo Seimo nario mandatą už tokio nusikaltimo, kuriuo nebuvo šurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, padarymą, – Konstitucija, darydama minėtą išimtį, *expressis verbis* leidžia tokį asmenį rinkti Seimo nariu.¹⁴

¹² Žr., pvz., Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai“. *Valstybės žinios*. 2003. Nr. 124-5643.

¹³ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1(1) straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 85-3094.

¹⁴ Ten pat.

Be abejo, demokratinėje teisinėje valstybėje asmuo, šiurkščiai pažeidęs Konstituciją, sulaužęs priesaiką, neturėtų išvengti konstitucinės atsakomybės – pašalinimo iš užimamų pareigų, Seimo nario mandato netekimo. Todėl Seimui, sprendžiančiam, ar apkaltos proceso tvarka pašalinti asmenį iš užimamų pareigų, panaikinti jo Seimo nario mandatą už nusikaltimo padarymą, pagal Konstituciją tenka pareiga išsiaiškinti ir tai, ar nusikaltimo padarymu kartu nebuvo šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika.

Seimo rinkimų įstatyme nustatytas draudimas rinkti Seimo nariu asmenį, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, dera su Konstitucijoje nustatytu atitinkamu draudimu. Tačiau Seimo rinkimų įstatymo nuostata, kad Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, kuris buvo pašalintas iš užimamų pareigų ar buvo panaikintas jo Seimo nario mandatą *ir už tokio nusikaltimo padarymą, kuriuo nėra šiurkščiai pažeista Konstitucija, nėra sulaužyta priesaika*, leidžia teigti, kad tokia nuostata neatitinka Konstitucijos 74 straipsnyje įtvirtintos konstitucinės atsakomybės paskirties ir prasmės; ši nuostata taip pat nederą su Konstitucinio Teismo pateikta konstitucinių teisinių padarinių, kurie asmeniui kyla dėl to, kad jis apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų ar buvo panaikintas jo Seimo nario mandatą *už nusikaltimo padarymą*, samprata. Atkreiptinas dėmesys, kad Seimo rinkimų įstatyme nustatytas draudimas rinkti Seimo nariu asmenį, kuris apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų ar buvo panaikintas jo Seimo nario mandatą *ir už tokio nusikaltimo padarymą, kuriuo nėra šiurkščiai pažeista Konstitucija, yra griežtesnis negu draudimas, kylantis iš Konstitucijos*. Nors, kaip minėta, Seimas turi įgaliojimus Seimo rinkimų įstatyme nustatyti ir kitokius – Konstitucijoje tiesiogiai neįtvirtintus reikalavimus, kuriuos turi atitikti asmuo, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu, tačiau tokie įstatyme nustatyti papildomi reikalavimai negali konkuruoti su Konstitucijoje įtvirtintais reikalavimais. Manytina, kad Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta nuostata, kad Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, kuris buvo pašalintas iš užimamų pareigų ar buvo panaikintas jo Seimo nario mandatą *ir už tokio nusikaltimo padarymą, kuriuo nebuvo šiurkščiai pažeista Konstitucija, nebuvo sulaužyta priesaika*, yra konstituciškai nepagrįsta, nes, kaip minėta, Konstitucijos 56 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad asmuo, kuris buvo teismo nuteistas už nusikaltimo padarymą ir atliko jam teismo nuosprendžiu paskirta bausmę, gali būti renkamas Seimo nariu, o tai reiškia, kad Konstitucijoje ne tik nėra nustatyta, kad Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, kuris apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų, buvo panaikintas jo Seimo nario mandatą už tokio nusikaltimo, kuriuo nebuvo šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, padarymą – Konstitucija, darydama minėtą išimtį, *expressis verbis* leidžia tokį asmenį rinkti Seimo nariu. Galima pasiūlyti patikslinti Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 5 dalies redakciją, išdėstant šią da-

lį, pvz., taip: *Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužimą ar nusikaltimo, kuriuo buvo šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, padarymą*.

2.3. Pagal Seimo rinkimų įstatymą Seimo nariais negali būti renkami asmenys, kurie, likus 65 dienoms iki rinkimų, yra nebaigę atlikti bausmės pagal teismo paskirtą nuosprendį (2 str. 3 d.). Draudimas rinkti Seimo nariu asmenį, kuriam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė ir kuris nėra baigęs atlikti šios bausmės, yra įtvirtintas ir Konstitucijoje (56 str. 2 d.). Konstitucinė nuostata, draudžianti rinkti Seimo nariu asmenį, kuris, jeigu jam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė, yra nebaigęs jos atlikti, reiškia, kad *Konstitucija tiesiogiai nustatyta, jog nėra draudžiama rinkti Seimo nariu tokio asmens, kuris, jeigu jam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė, yra atlikęs šią bausmę*. Konstitucijoje nėra nustatyta, iki kada (kiek laiko likus iki Seimo rinkimų) asmuo, kuriam teismo nuosprendžiu paskirta bausmė, turi būti baigęs atlikti minėtą bausmę, kad tai nebūtų kliūtis rinkti jį Seimo nariu. Konstitucija įtvirtina tik principinę nuostatą – draudžiama rinkti Seimo nariu asmenį, kuriam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė ir kuris nėra baigęs atlikti šios bausmės. Pagal Seimo rinkimų įstatymą asmuo, kuriam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė, turi būti atlikęs šią bausmę likus iki rinkimų ne mažiau kaip 65 dienų.

Konstitucijoje įtvirtintas draudimas rinkti Seimo nariu asmenį, kuriam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė ir kuris šios bausmės nėra visiškai atlikęs, grindžiamas *inter alia* tuo, kad Seimo nariais gali būti tik tokie asmenys, kurie galėtų laisvai ir niekieno nevaržomi reikšti tautos valią, savo veikloje galėtų vadovautis tik Konstitucija, valstybės interesais ir savo sąžine, kurie nebūtų saistomi iš neatliktos bausmės jiems kylančių ar galinčių kilti kokių nors reikalavimų bei poveikio priemonių, nustatytų įstatyme.¹⁵ Svarbus ir moralinis aspektas – jeigu būtų nustatyta, kad Seimo nariu galėtų būti renkamas ir toks asmuo, kuris buvo nuteistas ir dar nėra baigęs atlikti teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės, tai reikštų, kad visuomenė toleruoja asmenis, darančius nusikaltimus, kad jai visai nesvarbu, kas jai atstovaus Seime. Akivaizdu, kad toks teisinis reguliavimas nederėtų su Konstitucijoje įtvirtintais atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės imperatyvais, su Seimo nario, kaip Tautos atstovo, konstituciniu statusu. Toks teisinis reguliavimas būtų nepriimtinas nei moralės, nei teisės požiūriu. Pasakytina, kad Konstitucija ne tik nedraudžia – iš Konstitucijos Seimui kyla pareiga Seimo rinkimų įstatyme nustatyti, iki kada (kiek laiko likus iki Seimo rinkimų) asmuo, kuriam teismo nuosprendžiu paskirta bausmė, turi būti baigęs atlikti minėtą bausmę, kad tai nebūtų kliūtis rinkti jį Seimo nariu. Pagal Konstituciją Seimas turi diskre-

¹⁵ Detaliau, žr., pvz., Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Seimo, kaip tautos atstovybės, konstitucinė koncepcija. *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2007. P. 201–206.

ciją nustatyti vienokį ar kitokį minėtą terminą. Kadangi Konstitucija nedraudžia rinkti Seimo nariu asmens, kuris, jeigu jam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė, yra visiškai atlikęs šią bausmę, labai svarbu, kad terminas, iki kada (kiek laiko likus iki Seimo rinkimų) asmuo, kuriam teismo nuosprendžiu paskirta bausmė, turi būti baigęs atlikti minėtą bausmę, būtų konstituciškai pagrįstas, kad jis asmens teisės būti renkamam Seimo nariu neribotų daugiau, negu tai kyla iš Konstitucijos. Manytina, kad Konstitucija suponuoja tokį minėtą terminą, kuris, viena vertus, turėtų būti toks, kad būtų galimybė patikrinti, ar asmuo, kuriam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė, tikrai yra ją visiškai atlikęs, kad būtų galimybė laiku paskelbti kandidatų į Seimo narius sąrašą, laiku atspausdinti rinkimų biuletenius ir kt.; kita vertus, minėtas terminas neturėtų būti labai „nutolęs“ nuo Seimo rinkimų datos, nes tokiu atveju galėtų kilti abejonė, ar toks – nuo Seimo rinkimų datos gerokai nutolęs – terminas yra konstituciškai pagrįstas, ar jis nevaržo asmens teisės būti renkamam Seimo nariu daugiau, negu tai kyla iš Konstitucijos.

Seimo rinkimų įstatyme nustatytas minėtas 65 dienų terminas analizuotinas atsižvelgiant į kitas Seimo rinkimų įstatymo nuostatas, įtvirtinančias atitinkamus terminus, visų pirma nuostatas, iki kada Vyriausiajai rinkimų komisijai gali būti pateikti kandidatų į Seimo narius iškėlimo pareikštiniai dokumentai. Pagal Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 5 dalį pareikštinių dokumentų įteikimas pradedamas likus 65 dienoms ir baigiamas likus 34 dienoms iki rinkimų. Tai, kad kandidatų į Seimo narius iškėlimo pareikštiniai dokumentai Vyriausiajai rinkimų komisijai gali būti įteikti likus iki rinkimų 34 dienoms, leidžia daryti prielaidą, kad tokio laiko, t. y. 34 dienų iki Seimo rinkimų, pakanka, kad Vyriausioji rinkimų komisija galėtų patikrinti, ar asmuo atitinka Konstitucijoje ir Seimo rinkimų įstatyme nustatytus reikalavimus, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu (*inter alia* patikrinti, ar asmuo, kuriam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė, yra visiškai atlikęs šią bausmę). Tačiau Seimo rinkimų įstatyme įtvirtinta nuostata, kad Seimo nariais *negali būti renkami asmenys, kurie, likus 65 dienoms iki rinkimų, yra nebaigę atlikti bausmės pagal teismo paskirtą nuosprendį, reiškia ir tai, kad* asmuo, kuriam teismo nuosprendžiu bausmė (pvz., piniginė bauda) bus paskirta likus iki Seimo rinkimų mažiau kaip 65 dienoms, vien dėl to netenka teisės būti renkamas Seimo nariu. Tokios teisės asmuo netenka nepaisant, kad jis šią bausmę gali būti visiškai atlikęs iki Seimo rinkimų likus daugiau negu minėtoms 34 dienoms, kai baigiama priimti pareikštinius dokumentus. Taigi nepaisant to, kad Vyriausioji rinkimų komisija turi visas galimybes patikrinti, ar asmuo, kuriam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė, yra visiškai atlikęs šią bausmę likus iki rinkimų daugiau kaip 34 dienoms. Renkant Seimą yra buvę atvejų, kai teismo nuosprendis, kuriuo asmeniui buvo paskirta bausmė (piniginė bauda), įsigaliojo likus iki Seimo rinkimų 56 dienoms, ši bausmė buvo atlikta (piniginė bauda buvo sumokėta) likus iki Seimo rinkimų 44 dienoms, tačiau toks asmuo Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimu nebuvo įregist-

ruotas kandidatu į Seimo narius. Suprantama, nurodytu atveju Vyriausioji rinkimų komisija negalėjo pasielgti kitaip, ji privalėjo vadovautis Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 3 dalimi, pagal kurią, kaip minėta, Seimo nariais *negali būti renkami asmenys, kurie, likus 65 dienoms iki rinkimų, yra nebaigę atlikti bausmės pagal teismo paskirtą nuosprendį*. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, nagrinėdamas asmens skundą dėl tokio Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimo, taip pat vadovavosi nurodyta Seimo rinkimų įstatymo nuostata ir skundą atmetė kaip nepagrįstą.¹⁶ Vyriausiasis administracinis teismas konstatavo, kad „įstatymu nustatytas pareikštinių dokumentų įteikimas yra teisės būti išrinktu sudėtine dalimi. Šiame rinkimų teisės įgyvendinimo etape nustatoma, ar asmuo atitinka Seimo rinkimų įstatyme nustatytus reikalavimus, o neigiama išvada yra pagrindas neregistruoti tokio kandidato. Kadangi Seimo rinkimų organizavimo etapai tarpusavyje susiję teisiniais-loginiais ryšiais ir sudaro vieningą sistemą, suprantama, jog juridinę reikšmę turinčių faktų konstatavimas turi būti siejamas su tam tikru įvykiu. Šiuo atveju nustatoma, jog kandidatas turi atitikti visus Konstitucijoje nustatytus reikalavimus pareikštinių dokumentų įteikimo termino pradžios dienai. Taip sudaroma teisinio tikrumo ir teisėtumo aplinka įgyvendinant pasyviąją bei aktyviąją rinkimų teisę.“ Žinoma, galima klausti, kodėl teismo sprendime rašoma, kad tokiu teisiniu reguliavimu sukuriama teisinio tikrumo ir teisėtumo aplinka įgyvendinant ne tik pasyviąją, bet ir *aktyviąją* rinkimų teisę, nes reikalavimas būti atlikus teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę neturi nieko bendra su teismo paminėta aktyviąja rinkimų teise (teismo nagrinėtas ginčas taip pat kilo ne dėl aktyviosios, bet tik dėl pasyviosios rinkimų teisės įgyvendinimo). Tačiau ne šis klausimas yra svarbiausias. Svarbu tai, kad cituotais argumentais Vyriausiasis administracinis teismas grindė ir savo sprendimą nesikreipti į Konstitucinį Teismą, kad būtų ištirta, ar ši nuostata neprieštaruoja Konstitucijai. Vyriausiasis administracinis teismas nurodė, kad „Dėl šių argumentų kolegija daro išvadą, kad įstatymu nustatytas terminas, iki kurio asmuo, kandidatuojančias į Seimo narius, turi būti atlikęs nuosprendžiu paskirtą bausmę, priskirtinas prie Seimo narių rinkimų tvarką reglamentuojančių nuostatų, todėl pagrindo abejoti šios nuostatos konstitucingumu nėra, o neatlikus bausmės iki nustatyto termino, yra pagrindas neregistruoti kandidatu į Seimo narius.“ Kitaip tariant, kadangi minėtas 65 dienų terminas nustatytas įstatymu ir „priskirtinas prie Seimo narių rinkimų tvarką reglamentuojančių nuostatų“, todėl abejoti dėl jo atitikties Konstitucijai nėra pagrindo. Vargu ar toks teismo argumentas gali būti laikomas įtikinamu. Manytina, kad sprendžiant, ar yra pagrindas kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl minėtos Seimo rinkimų įstatymo nuostatos atitikties Konstitucijai, visų pirma turėjo būti ištirta, kuo grindžiamas įstatyme nustatytas būtent 65 dienų terminas, ar jis nėra pernelyg atitrūkęs nuo Seimo rinkimų datos, ar jis neriboja asmens teisių daugiau, negu tai ky-

¹⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. rugsėjo 12 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R (7)-4 -2004 (21.1.).

la iš Konstitucijos. Jeigu teismas būtų konstatavęs, kad minėtas terminas, jo nuomone, yra pagrįstas ir pateiktų argumentų, kodėl jis yra pagrįstas – reikia atkreipti dėmesį, kad argumentai, jog „taip yra nustatyta įstatymu“, kad šis terminas „priskirtinas prie Seimo narių rinkimų tvarką reglamentuojančių nuostatų“, yra nepriimtini, nes jie nei patvirtina, nei paneigia termino pagrįstumą – tuomet teismas galėtų daryti išvadą, kad nėra pagrindo abejoti dėl jo atitikties Konstitucijai. Deja, šiuo aspektu teismas net nemėgino nagrinėti Seimo rinkimų įstatyme įtvirtinto 65 dienų termino. Gerbiant Vyriausiojo administracinio teismo sprendimą, vis dėlto manytina, kad yra pagrindas kelti klausimą, ar minėtas 65 dienų iki Seimo rinkimų terminas neriboja asmens teisės būti renkamam Seimo nariu daugiau, negu tai kyla iš Konstitucijos.

Šiame straipsnyje aptarti reikalavimai, kuriuos turi atitikti asmuo, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu, – reikalavimas nuolat gyventi Lietuvoje, reikalavimas būti atlikus teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę (jeigu ji buvo paskirta) – yra susiję su atitinkamais terminais. Su atitinkamais terminais yra susiję ir kiti, šiame straipsnyje nenagrinėti, reikalavimai, nustatyti Konstitucijoje. Pagal Konstituciją Seimo nariu gali būti renkamas tik asmuo, kuris nėra susijęs priesaika ar pasižadėjimu su užsienio valstybe; Seimo nariu negali būti renkami teisėjai, kol jie nėra pasitraukę iš teisėjo pareigų; Seimo nariais negali būti renkami asmenys, atliekantys tikrąją karo arba alternatyvią tarnybą, taip pat neišėję į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus tarnybos karininkai, puskarininkiai ir liktiniai, kitų sukarintų ir saugumo tarnybų mokami pareigūnai, kol jie nėra nutraukę tarnybos ar pasitraukę iš pareigų. Konstitucijoje nėra nustatyti terminai, kada (kiek laiko likus iki rinkimų) asmuo turi atitikti minėtus reikalavimus, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu. Nustatyti atitinkamus terminus yra įstatymų leidėjo kompetencija. Tai padaryta Seimo rinkimų įstatyme. Iš šio įstatymo nuostatų matyti, kad terminai, iki kada (kiek laiko likus iki rinkimų) asmuo turi atitikti atitinkamą reikalavimą, nustatyti ne visų, o tik tam tikrų reikalavimų, taip pat ne visų, o tik tam tikrų subjektų atžvilgiu. Antai Seimo rinkimų įstatyme nustatyta, kad Seimo nariais negali būti renkami teisėjai, kol eina šias pareigas. Šiame įstatyme nėra nurodyta, iki kada (kiek laiko likus iki rinkimų) teisėjas turi pasitraukti iš savo pareigų, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu. Kitaip nustatyta kitų asmenų atžvilgiu – profesinės karo tarnybos kariai arba statutinės institucijos ir įstaigos pareigūnai ar asmenys, kurie pagal specialius įstatymus ar statusus negali dalyvauti politinių partijų veikloje, turi būti išėję į atsargą likus 65 dienoms iki rinkimų. Atsižvelgiant į tai, kad, kaip minėta, kandidatų į Seimo narius iškėlimo pareikštiniai dokumentai Vyriausiajai rinkimų komisijai gali būti įteikti likus iki rinkimų 34 dienoms, galima daryti prielaidą, kad teisėjas, norėdamas tapti kandidatu į Seimo narius, turi pasitraukti iš teisėjo pareigų likus iki rinkimų ne daugiau kaip 34 dienoms, tuo tarpu profesinės karo tarnybos kariai tai turi padaryti likus iki rinkimų ne mažiau kaip 65 dienoms. Nėra aišku, kuo grindžiamas toks skirtingas

reguliavimas. Gal aptariamasis teisinis reguliavimas tap-
tų nuoseklesnis, jeigu Seimo rinkimų įstatyme būtų nu-
statyta tam tikra viena sutarta diena, kurią asmuo turi
atitikti visus Konstitucijoje ir Seimo rinkimų įstatyme
nurodytus reikalavimus, kad galėtų būti renkamas Sei-
mo nariu. Toks vienas terminas – jis galėtų būti apibrėž-
tas vartojant, pvz., formuluotę „likus iki rinkimų ne ma-
žiau kaip dienoms“ – negali būti susietas tik su
Konstitucijoje nustatytu reikalavimu, kad Seimo nariu
gali būti renkamas asmuo, kuris rinkimų dieną yra ne
jaunesnis kaip 25 metų, nes ši aplinkybė priklauso nuo
asmens gimimo datos ir Seimo rinkimų datos. Manyti-
na, kad platesnė diskusija dėl to, ar nereikėtų nustatyti
minėtos vienos „sutartos dienos“, būtų naudinga.

IŠVADOS

1. Seimo nariai – taigi ir visas Seimas – gali ir turi būti renkamas tik demokratiškuose ir laisvuose rinkimuose. Demokratiški ir laisvi parlamento rinkimai yra esminis demokratinės visuomenės elementas, be tikrai demokratiškų rinkimų demokratinė visuomenė yra negalima. Seimo rinkimų demokratiškumą užtikrina Seimo rinkimų konstituciniai principai.

2. Konstitucijoje yra įtvirtinta ne tik tai, kad Seimo rinkimai yra visuotiniai, tiesioginiai, kad rinkimų teisė yra lygi, o balsavimas slaptas, bet ir daug kitų Seimo rinkimų principų.

3. Reikalavimai asmeniui, kuriuos jis turi atitikti, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu, nustatyti Konstitucijoje. Konstitucija nedraudžia Seimo rinkimų įstatyme nustatyti ir Konstitucijoje tiesiogiai nenurodytų, t. y. papildomų, reikalavimų, tačiau įstatyme nustatyti reikalavimai turi būti konstituciškai pagrįsti, jie negali konkuruoti su Konstitucijoje nustatytais reikalavimais.

4. Konstitucinis reikalavimas nuolat gyventi Lietuvoje turi savo, jam būdingą konstitucinį turinį, kurio esmė – Seimo nariu gali būti renkamas tik *tikrai nuolat Lietuvoje gyvenantis, t. y. realiai (faktiškai) gyvenantis Lietuvoje*, Lietuvos Respublikos pilietis. Vien tai, kad asmuo atitinka įstatymuose nustatytus tam tikrus formalius juridinius požymius, dar nėra pagrindas laikyti asmenį nuolat gyvenančiu Lietuvoje pagal Konstitucijoje nustatytą reikalavimą.

5. Pagal Seimo rinkimų įstatymą Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, kuris apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų ar buvo panaikintas jo Seimo nario mandatas ne tik už šturkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, bet ir už *bet kokio nusikaltimo padarymą*. Galima teigti, kad toks teisinis reguliavimas iš dalies kertasi su apkaltos konstitucine samprata, kurią savo aktuose yra pateikęs Konstitucinis Teismas.

6. Yra pagrindas kelti klausimą, ar Seimo rinkimų įstatymo nuostatoje, kad „Seimo nariais negali būti renkami asmenys, kurie, likus 65 dienoms iki rinkimų, yra nebaigę atlikti bausmės pagal teismo paskirtą nuosprendį“, nustatytas 65 dienų terminas neriboja asmens teisės būti renkamam Seimo nariu daugiau, negu tai kyla iš Konstitucijos.

7. Seimo rinkimų įstatyme nustatytas teisinis reguliavimas taptų nuoseklesnis, jeigu šiame įstatyme būtų nustatyta tam tikra viena sutarimo diena, kurią asmuo turi atitikti visus Konstitucijoje ir Seimo rinkimų įstatyme numatytus reikalavimus, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu.

LITERATŪRA

1. Jovaiša, K. *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (2 dalis)*. – Vilnius: Teisės institutas, 2002.
2. Krupavičius, A.; Pogorelis, R. Rinkimų sistema ir rinkimai. Kn. *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. – Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004.
3. Normantas, A. Rinkimai ir referendumai. Kn. *Lietuvos konstitucinė teisė*. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
4. Sartori, G. *Lyginamoji konstitucinė inžinerija*. – Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2001.
5. Sinkevičius, V. Lietuvos Respublikos Seimo, kaip tautos atstovybės, konstitucinė koncepcija. Kn. *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*. – Vilnius: Mykolo Romero universitetas, 2007.
6. Vidrinskaitė, S. Rinkimų sistemos specifika ir raida Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 2007. T. 11(101).
7. Šileikis, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. – Vilnius: Teisės informacijos centras, 2003.
8. Žilys, J. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 33 straipsnio komentaras. *Teisės problemos*. 1999/1-2.
9. Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 66-1910.
10. Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 28-793.
11. Gyvenamosios vietos deklaravimo ir deklaravimo duomenų tvarkymo taisyklės ir Gyvenamosios vietos neturinčių asmenų apskaitos taisyklės. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 18-672.
12. Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 5-99.
13. Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitiktis Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 124-5643.
14. Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1(1) straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitiktis Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 85-3094.
15. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2004 m. lapkričio 19 d. sprendimas byloje *Melnychenko v. Ukraine*.
16. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. rugšėjo 12 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R (7)-4-2004 (21.1.).
17. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. – Vilnius: Justitia. 2002. P. 41.

ELECTIONS OF MEMBERS OF THE SEIMAS: SOME THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF THE ELECTORAL RIGHT

Vytautas Sinkevičius *
Mykolas Romeris University

Summary

Under the Constitution, the Seimas may be elected only in such elections, which are democratic. Democratic elections are the only way to form a legal and legitimate representation of the Nation – the Seimas (Parliament). The democratic character of elections to the Seimas are secured by the constitutional principles of elections to the Seimas. Paragraph 1 of Article 55 of the Constitution provides that the Seimas shall be elected for a four-year term on the basis of universal, equal, and direct suffrage by secret ballot. Namely these constitutional provisions are referred to in the legal literature of Lithuania as electoral principles. Also, the following Seimas' electoral principles are to be derived from the provisions entrenched in various Articles of the Constitution (Articles 1, 4, 33, 55 and others) as well as from the imperatives of an open, just, and harmonious civil society which are enshrined in the Preamble to the Constitution: 1) elections to the Seimas must be competitive, i.e. the voters must have a real opportunity to choose from among several candidates; 2) the right of all political parties taking part in the elections to the Seimas to nominate candidates to Members of the Seimas under equal conditions; prohibition to establish the legal regulation when only one party (e.g. the incumbent party etc.) or one group of persons could have the right to nominate candidates to Members of the Seimas; 3) the right of all political parties and candidates to Members of the Seimas to participate in the campaign to the elections of the Seimas under equal conditions, including the right of all political parties and candidates to Members of the Seimas to announce, freely and under equal conditions, their elections programmes (views), to familiarise the voters with them, and the right of the voters to know the elections programmes (views) of political parties and candidates to Members of the Seimas that take part in the elections and to freely discuss them; 4) the possibility for the voters to vote freely, without being subjected to any direct or indirect compulsion, threat or any other pressure, also without being subjected to any material or any other “encouragement” to participate or not to participate in the elections; 5) impartiality (neutrality) of state authority and other state institutions with regard to the campaign of the elections to the Seimas; 6) publicity and transparency of elections to the Seimas; 7) real protection of violated electoral rights, including judicial defence; 8) fair establishment of the results of the elections to the Seimas; 9) an independent and impartial institution—the Chief Electoral Commission—must organise and execute elections and establish the final results thereof.

The Constitution does not provide for any particular system of elections to the Seimas—under Paragraph 3 of Article 55 of the Constitution, the procedure for election of Members of the Seimas shall be established by law. It means that, under the Constitution, all most important elements of elections to the Seimas (electoral relations) must be regulated by a legal act of the form of a law, and not by any legal act of lower legal power. Legal acts passed by the Central Electoral Com-

* Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Constitutional Law, professor.

mission can regulate only so-called “technical” elements of the process of the elections to the Seimas, these acts may not establish any legal norms composing the content of the electoral right. While establishing the system of elections to the Seimas, while regulating other relations of elections to the Seimas, the legislator enjoys discretion, however, he cannot deviate from the constitutional principles of elections to the Seimas.

The Constitution establishes the requirements which must be met by the person so that he could stand for election as a member of the Seimas; the corresponding requirements are also established in the Law on Elections to the Seimas. The requirements established in the Constitution and the Law on Elections to the Seimas not always have the same textual expression. The constitutional requirement to “permanently reside in Lithuania” has its own, constitutional content, whose essence is that only such citizens of the Republic of Lithuania may stand for election as a Member of the Seimas, who indeed permanently resides in Lithuania, i.e. he really (factually) resides in Lithuania. The provision is consolidated in the Law on the Elections to the Seimas that persons who, with 65 days remaining before elections, have not yet served their sentence imposed by the court, may not stand for election as Members of the Seimas. There are grounds to raise a question whether the said term of “65 days remaining before elections” does not

limit the right of the person to stand for election as a Member of the Seimas more than it arises from the Constitution.

The requirements which must be met by the person, so that he could stand for election as a Member of the Seimas are related with certain terms. The Constitution does not establish any concrete terms, when (or at what concrete time-period before the elections) the person has to meet the said requirements so that he could stand for election as a Member of the Seimas. The establishment of corresponding terms is the competence of the legislator. This has been done in the Law on Elections to the Seimas. It is obvious from the provisions of this law that the terms, until when (or until what concrete time-period before the elections) the person must meet a corresponding requirement, have been established not with regard to all, but only some requirements; the said terms have also been established not with regard to all, but only some subjects. The Law on Elections to the Seimas should establish a certain single “agreed day”, when the person has to meet all the requirements specified in the Constitution and Law on Elections to the Seimas so that he could stand for election as a Member of the Seimas.

Keywords: elections to the Seimas, constitutional principles of elections to the Seimas, Law on Elections to the Seimas, requirements to the person who can stand for election as a Member of the Seimas.